

İzmir'in İlk Üniversitesi

BBC yapımı "Einstein and Eddington"ı bir kez daha izledim geçtiğimiz hafta. Ve -kafa öyle çalışıyor, ne yapayım- Konstantin Karatheodoris geldi aklıma.

Karatheodorisler... Evet, o çok bilinen Fenerli Rum aile. Avrupa'da Osmanlı'nın büyükelçiliğini yapmış bir baba, kültür ve sanat ile büyümüş, iyi eğitim almış çocuklar falan... Çoğu kişinin bildiğinin aksine Fener burjuvazisi 1821 Mora isyanını desteklemiş değildir. Onların çoğunluğu hali vakti yerinde, ticaret yapan yahut devlet kademelerinde görevleri bulunan ve Osmanlı Devleti'ndeki statükolarından gayet memnun kimselerdi. Bağımsız bir Elen Krallığı işlerine gelmezdi. Nitekim isyan karşısında net olarak ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemişlerdir.

İşte bu kesimin bir temsilcisi olan Karatheodorisler'den Konstantin, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Büyükelçisi olan babasının yanında küçük yaştan itibaren Avrupa'da bulunmuş ve eski dünyanın kültürü ile yetişmiş, tanınan bir matematik profesörü olmuştu. Berlin Üniversitesi'nde görevli bulunduğu sırada ise çok parlak bir öğrencisi vardı, Albert Einstein. Einstein and Eddington'ı izlerken kafam bu yüzden Prof. Karatheodoris'e gitti ve onun çok ama çok kısa süren rüyasını, İzmir İyonya Üniversitesi'ni anımsadım.

Büyük liderleri "büyük" yapan şey, hitabet yetenekleri veya askerlik ve diplomasi alanındaki başarılarından ziyade, başında buldukları toplumun geleceği için ortaya koydukları vizyon ve öngörülerdir. Mustafa Kemal Atatürk böyle bir liderdi. 9 Eylül'ü takip eden Mudanya ve Lozan'ı bir son değil, başlangıç olarak görmüştür. Savaştan bıkmış ve tükenmiş bir topluluğun gerçek onurunu ancak iktisat, eğitim ve kültür alanlarında kaydedilecek ilerlemeler ile kazabileceğinin farkındadır. İşte bu yüzden hemen hemen aynı tarihlerde Ankara'da inşa edilen yeni TBMM binası gayet mütevazı bir yapı iken Gazi Eğitim Enstitüsü ise devasa bir komplekstir. Harcanacak o kadar yer dururken parayı Sıhhiye'de bir opera binası ve görkemli bir etnografya müzesi inşa etmeye harcamıştır.

Eleftherios Venizelos da tıpkı Atatürk gibi ulusunun gelecekteki gönencini eğitimde ve kültürde görmüş büyük bir liderdir. Bunun içindir ki İzmir'in işgal edilmesinden sonra verdiği ilk emir, şehirde bir "İyonya Üniversitesi'nin kurulması olmuştur. Beş bin yıllık bir kent olmasına rağmen İzmir'in hiçbir zaman üniversitesi olmamıştır. Bu ilki gerçekleştiren ise, Venizelos'un özel davetiyle "İzmir İyonya Üniversitesi Kurucu Rektörü" görevini kabul eden Prof. Konstantin Karatheodoris'tir. (1)

Karatheodoris, o tarihte Venizelos'tan sonra dünyadaki en meşhur Yunan'dır diyebiliriz. Geliştirdiği teoremler ve öğrencisi

Einstein'in onun hakkındaki parlak açıklamaları ile ün yapmıştır. Yunan akademisinin zirvesinde bir isimdir. Kendi üniversitesini kurmak fikri, büyük bir düştür Karatheodoris için.

Davete icabet ederek İzmir'e gelen profesör, 20 Mart 1920 tarihinde körfeze demirli Falcon adlı askeri gemide Başbakan Eleftherios Venizelos, Başkomutan General Leonidas Paraskevopoulos ve İzmir Elenlerinin önde gelen isimlerinden Dr. Apostolos Psaltos ile bir araya gelir ve İyonya Üniversitesi ile ilgili detaylar görüşülür. (2) Bu dönemdeki yazışmalarından birinde Karatheodoris, "Başbakan yakın zaman içinde Konstantinopolis'te de bir Elen üniversitesinin kurulmasını isteyecek" demektedir.

2 Haziran 1920'de Karatheodoris, Atina Kapodistriyen Üniversitesi Matematik ve Doğa Bilimleri Fakültesi'ne Analitik Geometri Profesörü olarak atanır ve böylece "devlet memuru" olur. Ancak Atina'ya hiç gitmez. İyonya Üniversitesi'nin kuruluş çalışmalarına fiilen başlar. 14 Temmuz'da "İzmir'de bir Elen üniversitesinin kurulması ve işletilmesine dair" 2251 sayılı kanun, Yunan resmi gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girer. Bir ay sonra Venizelos tekrar İzmir'e gelir ve bulunduğu gemide İzmir İşgal Komiseri Aristidis Steryadis ve Prof. Karatheodoris ile üniversitenin kuruluşuna dair bir görüşme daha yapar. Eylül ayında ise Prof. Karatheodoris ve Venizelos, Atina'da, Venizelos'un evinde bir araya gelirler ve başbakan "Yunanistan'ın Küçük Asya'daki medeniyet misyonundan" söz eder.

Üniversitenin nerede kurulacağı en önemli soru işaretidir. Yüksek Komiser Steryadis, Karataş'ta inşaatı devam eden İttihat ve Terakki Mektebi binasını önerir. Kasım'da Venizelos'un neden aldığı hala tartışmalı olan bir kararla gerçekleşen erken genel seçimi Liberal Parti kaybeder ve Venizelos Hükümeti düşer. Yeni kurulan Gunaris Hükümeti, Karatheodoris'in Atina Kapodistriyen Üniversitesi'ndeki görevine son verdiğini açıklar ancak İyonya Üniversitesi ile ilgili planlarda bir değişiklik olmaz.

Karatheodoris bir yandan bilimsel çalışmalarına da devam etmektedir. İzmir'de yazımını tamamladığı "Legendre Polinomlarının Analoga Çevrimi Üzerine", "Çoklu İntegrallerin Hesabında Kanonik Değişkenler Üzerine" ve "Genellenmiş Legendre Dönüşümünün Karışıklığı Yasası Üzerine" başlıklı makaleleri yayınlanır. Bunlar, muhtemelen tarihte "Smyrna" damgası ile postaya verilmiş ilk bilimsel makaleler olmalıdır.

Yunanistan'ın Küçük Asya harekatı ile ilgili işlerin yolunda gittiği 1921 yılı, İzmir İyonya Üniversitesi'nin teçhizat ve kadrosunun toparlanması çalışmalarını ile geçer. Konuyla bizzat ilgilenen Kurucu Rektör Prof. Konstantin Karatheodoris, üniversitenin kitap, mobilya ve teçhizat gibi ihtiyaçlarını satın almak ve

İzmir'in İlk Üniversitesi

transfer etmeyi düşündüğü hocalar ile görüşmek üzere dört aylık bir Avrupa seyahatine çıkar. İsviçreli Fizikçi Paul Scherrer, Yunan Fizikçi Friksos Theodoridis ve Kimyacı P. Kiropulos ile görüşür. Bu üç bilim adamı, İyonya Üniversitesi'ne gelmeyi kabul ederler. Ayrıca Yunan Prof. Theologos Kesisoğlu ile Ziraat Fakültesi Dekanlığı için anlaşma yapılır. Karatheodoris ayrıca üniversitenin mobilyaları için Viyana'daki Thenet ve Berlin'deki Zelder & Halske firmaları ile, cam eşyalar için ise Schott & Genassen firması ile anlaşır.

Ancak yıl sonuna doğru maddi sıkıntılar baş gösterir. Anadolu içlerine ilerlemekte olan işgal, Yunan Hükümetini finansal açıdan zorlamaktadır. Paris'te yaşayan ve bir yıl önce üniversite için iki milyon Frank vermeyi vaat eden, bu bağışla ilgili olarak ta Venizelos ile anlaşma imzalayan işadamı Stavros Palacis, hiçbir ödeme yapmaz. Ayrıca Karatheodoris'in "Rektör Yardımcılığı" için anlaştığı İzmirli Prof. Yorgo Yoakimoğlu da bir yandan şüpheye düşerek, bir yandan da askere çağırılmaktan korkarak İzmir'e gelmeyi reddeder.

Bütün bu sıkıntılara rağmen 1922 ortalarında üniversitenin fiziki ve personel donanımı fena sayılmayacak bir noktaya gelmiştir. Kalıcı atamalar yapılmış ve personelin maaşları belirlenmiş durumdadır. Buna göre Rektör Karatheodoris 4000 Drahmi, Ziraat Fakültesi Dekanı Kesisoğlu 3000 Drahmi, Hassas Cihazlar Teknisyeni E. Paschewitz 1800 Drahmi, Teknik Ressam D. Dergalis 900 Drahmi, Hizmetli N. Zographos 562,5 Drahmi ve Kâtip S. Tokatoglu 300 Drahmi ile üç temizlikçi, bir kavas, bir hamal ve bir amele de 200'er Drahmi maaş almaya başlarlar.

İzmir'de hayat sakindir. Tarih Ağustos 1922'ye gelmiştir. Ankara'daki Türklerin ciddi bir direniş göstermekten uzak oldukları sanılmaktadır. Ancak bilindiği üzere durum hiç de öyle değildir. Mustafa Kemal, işgalcilere büyük bir darbe vurarak onları tek seferde İzmir ve Ege'nin tamamından atmayı planlamaktadır. Nihayet 26 Ağustos'ta taarruz başlar.

Karatheodoris, rüyanın bittiğini ilk anlayanlardandır. Üniversitenin kütüphanesini ve kendi kitaplığı ile kişisel eşyalarını bir gemiyle Atina'ya taşır. Bu büyük bilim adamının büyük düşü ile birlikte İzmir'in ilk üniversitesinin kısa süren macerası da böylelikle son bulur.

İzmir İyonya Üniversitesi'nin kurulu olduğu bina, günümüzde İzmir Kız Lisesi olarak kullanılmakta. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nı yansıtan dış cephe mimarisine rağmen binanın girişindeki sütun başlıklarında Bizans çizgileri dikkat çeker. Bu

da bize iç dekorasyonun işgal döneminde yapıldığını söyler. Binanın girişinde bir yerde yazılı olduğunu zannettiğim üniversitenin mottosu "Ex Oriente Lux", yani "Işık Doğudan Yükselir" yazısı ile muhtemelen silinip gitmiştir.

Notlar:

(1) Konuyla ilgili Yunan ve İngiliz kaynaklarında çok geniş bilgiler var. Bu kaynaklardan yararlanarak kaleme alınan bu yazıda İzmir İyonya Üniversitesi ile ilgili ilk kez bu denli detaylı bilgiler verilmektedir. Bizim araştırmacılarımızın da konuya eğilerek daha detaylı akademik çalışmalar yapmaları dileğimdir.

(2) Venizelos, işgal döneminde en az iki kez İzmir'e gelmiştir. Pek bilinmeyen bu ziyaretlerde Venizelos olası bir provokasyona yol açmamak adına karaya çıkmamış, gerekli görüşmeleri bulunduğu gemide yapmıştır.